

Žij vyrovnaně – trochu se uč a trochu přemýšlej a každý den trochu maluj a kresli a zpívej a tancuj a hraj si a pracuj. Každý den odpoledne si zdřímni. Když vyrazíš do světa, dávej pozor na auta, chytni někoho za ruku a drž se s ostatními pohromadě. Nepřestávej žasnout. Vzpomeň si na semínko v plastickém kelímku – kořínky míří dolů a rostlinka stoupá vzhůru a nikdo vlastně neví jak a proč, ale my všichni jsme takoví. – Robert Fulghum, z knihy Všechno, co opravdu potřebuju znát, jsem se naučil v mateřské školce

Kořínky míří dolů, rostlinka stoupá vzhůru

Půlroční výstavní program vzniká jako komentář k tématu současného vzdělávání a svou koncepcí se chce připojit k myšlenkám a principům kritické pedagogiky. Výrazným motivem projektu je pohled na prožívání procesu vzdělávání skrze vlastní tělo. Jaké vytváří školní prostředí podmínky pro to, jak vnímáme sebe sama a svou pozici ve světě kolem nás? Patří sem odkazování se na estetiku a architekturu škol, na otázky zaměřené na to, jak nás tyto struktury omezují a proměňují naše těla. Tělo má zásadní význam v tom, jak se cítíme, zda jsme soustředění či motivovaní a v průběhu života je vystaveno nejrozličnějším formám kontroly, normativnímu pohybu, chování i myšlení.

Kořínky vychází z volné inspirace a vybraných výsledků kolektivního projektu s názvem Futuropolis: Škola emancipace, jejichž výstupy jsou určeny vzdělávacím institucím a jsou kritické, ne však opoziční. Projekt v Galerii Hraničář reaguje na aktuální potřebu vzdělávat generaci, která bude tvořit svět fungující pro všechny, a proto se zaměřuje na zprostředkování inspirace jiných přístupů ke vzdělávání – vybízí k experimentu, který kombinuje metody systémového myšlení a myšlení o budoucnosti s důrazem na zapojení emocí, smyslů, umění a imaginace (Laboratoř ideální školy).

Tělo je jako úložiště

Současnou veřejnou diskusí proudí různé motivace a přístupy ke vzdělávání, ve které se klade důraz, více než na pouhé získávání znalostí, hlavně na osvojování si potřebných kompetencí pro 21. století, jakými jsou například spolupráce, tolerance a empatie, schopnost třídít a ověřovat si informace, osobní angažovanost, schopnost rychle reagovat na změny či práce s vlastními emocemi. Potřeba odhlédnout od výkonnostního zaměření vzdělávacího systému směrem k pěstování tzv. soft-skills, tedy měkkých dovedností jako součást procesu učení se, jde ruku v ruce s celospolečenskou potřebou začít aktivně promýšlet a vytvářet podmínky pro udržitelnou a demokratickou budoucnost.

Vše, čím na nás škola jako celek působí – způsob výuky, hodnocení, psaná i napsaná pravidla, vzorce chování, námi jednoduše neprochází, ale zachytává se, nabaluje se jako sněhová koule a ukládá se do našeho těla. Ovlivňuje naši celkovou fyzickou i psychickou kondici. Učíme se tam vůbec, jak pečovat o své tělo a emoce?

„Žvýkání žvýkaček je ve škole zakázáno.“

„Žáci dodržují stanovený zasedací pořádek.“

„Uvolňování žáků na WC během vyučování je dovoleno výjimečně.“
(ze školního řádu jedné z ústeckých základních škol)

To, jak se máme ve škole chovat, určuje školní řád a architektonické uspořádání třídy i celé školní budovy. Udržování těla pod kontrolou se škole daří, jednoduše k tomu plošně stačí i dlouhé sezení v lavicích. Proklamovaná idea, že škola připravuje své studující na svět tam venku, se smrskne do odevzdaného plnění stanovených pokynů. Tělo je tak zkrátka upozaděno na úkor studijního výkonu a spolu s ním i možnosti projevit se a mluvit o tom, jak se cítíme ve vlastním těle.

Umíme si představit, jak by to mohlo fungovat jinak? V duchu transformativního vzdělávání přemýšlíme o škole jako o místu, které je inspirativní, nelimituje nás v myšlení ani pohybu a je spojnicí mezi námi a světem. Učí nás vzájemnému respektu a toleranci jinakosti, která je všem společná. Aktivování těla můžeme vnímat jako cestu k rozpohybování myšlení, napojování se na dané prostředí, zapojení emocí, nálad, smyslů a vystříhání se ze sítě racionality a výkonnostních cílů, na kterou je dnešní vzdělávání tak koncentrováno.

Klečení, sezení na podlaze, stání nebo dokonce ležení při školní práci a svobodná volba těchto pozic žákem samotným jsou pro nás stále šokující představou, ačkoliv jejich přijetí by nebylo ničím jiným, než respektováním fyziologických potřeb a také v řadě zahraničních škol se s tím běžně setkáváme. Velmi důležitá je možnost pracovat vlastním tempem. – NEMES, Svoboda ve vzdělání a česká škola, Návrh projektu změny vzdělávacího systému v České republice z roku 1991

Laboratoř ideální školy – prostředí, které pečuje o tělo, emoce, vztahy i způsob učení (se).

Laboratoř v prvním patře Galerie Hraníčář se vymezuje vůči prostředí běžné školní třídy, která je svým způsobem konstruována jako nástroj kontroly, přehlednosti a vyžaduje poslušnost těla. Radim Šíp to ve své publikaci zabývající se stavem současné pedagogiky nazývá *disciplinací prostorem*, která umožňuje *normovat, homogenizovat a vylučovat*.

Site-specific instalace rozšířené organicky tvarované platformy je doplněná mobilními prvky, které mohou být využívány různým způsobem – sezení, prolézání, stavění, vše k dosažení vlastního pohodlí. Výrazným barevným a také interaktivním prvkem jsou velké plyšové postavy **Jany Kučerové**, které v rámci výstavy i doprovodného programu poskytnou návštěvníkům možnost odpočinout si, obejmout je nebo se jim svěřit.

Koncepce **Laboratoře** se opírá o myšlenky inovativní vzdělávací platformy **Futuropolis: škola emancipace** a pracuje s metodickými plakáty vytvořenými na důležitá, ve škole často opomíjená témata. Těmi jsou klima, gender, škola, zdraví a nerovnosti. V rámci jednotlivých setkání se skupinami dětí se budeme soustředit na to je otevřít a nabídnout prostor pro společné uvažování a diskusi nad nimi.

Futuropolis: škola emancipace staví na základech kritické pedagogiky Paula Freireho a kombinujeme ho s metodami systémového myšlení a myšlení o budoucnosti. Důraz také klade na zapojení emocí, smyslů, umění a imaginace. Myšlenkou projektu je podpora toho, aby se žáci vnímali a stali se aktivními hybateli dění kolem sebe a školu považovali za místo, které jim k tomu dopomůže. Vizí Futuropolis je tvořit *vzdělávání, které budou žáci a žákyně považovat za smysluplné a které je vybaví dovednostmi empatie, kritického či systémového myšlení a vizionářstvím, aby mohli*ytvořit svět budoucnosti, ve kterém si přejí žít.* (Futuropolis: škola emancipace)

Tělo, imaginace a nová zkušenost

Imaginace je schopnost představit si, jak by věci mohly fungovat jinak a lépe. Je to prostor pro promýšlení nových způsobů fungování světa, společnosti, institucí i nás samotných. V pojetí kritické pedagogiky je imaginace prostředkem pro řešení určitého problému, který se snažíme vyřešit a představit si, jak by vypadala budoucnost, pokud bychom pro něj našli řešení.

Odklonění pozornosti od vnějšího světa, jeho podnětů, stresu, únavy a každodenní rutiny umožňuje denní snění, které je úzce provázáno se schopností imaginace. Může se jednat o představy tělesných vjemů, emocí nebo vnitřních monologů často o nesplněných přáních. Úloha denního snění je tedy kompenzační, umožňující kriticky přehodnocovat stávající stav a tvořit vize o světě, po kterém toužíme. Látkový kruh s rukávy z *Pracovní stanice denního snění* **Evy Kořátkové** je prostorem pro kolektivní i individuální snění a imaginování doprovázené audiopříběhy převážně dětských vypravěčů, které nabízí různé scénáře, jak fungovat svobodnějším, inkluzivnějším a empatičtějším způsobem. Zároveň se v pravidelných intervalech ozývá hlas průvodkyně, který pomáhá návštěvníkům v řízeném snění s cílem otevřít ustálené režimy vnímání, aktivovat představivost a zapojit smysly.

Surrealisticky působící nástěnka s různými předměty vychází z filmu *Evy Kořátkové Žaludek světa*. V něm je svět navržen jako žaludek, který je zase naplněný dalšími žaludky a věcmi, které požírá. Svět se stává jakýmsi tělem, které se proměňuje a noří se samo do sebe. Zavěšené předměty staticky drímající ve svých tělech tak tvoří asociativní kulisu reflektující stav naší společnosti a skrze metaforu promlouvají o jejím vnitřním i vnějším uspořádání. O tlacích, které vyvolává. O strukturách, kontrole a korekci jako o nástrojích moci.

V instalaci *Blízkost cizinců* nám **Barbora Kleinhamplová** rovněž nabízí možnost participativní formou skrze jednoduché cvičení s umělou paží zkoumat neuroplasticitu a nové cesty vlastního mozku. Neurony se jako stromy neustále posilují, větvi své výběžky nervových buněk a vytváří nové spoje, kterými si posílají živiny a signály pro společnou tvorbu vzpomínek. Mozek má přibližně 86 miliard neuronů a každý neuron má 7–10 000 synapsí (spojů), kterými komunikuje se zbývajícími. A právě synapse jsou místa, kde probíhá komunikace a také ukládání paměti. Neuroplasticita a schopnost mozku měnit se jsou umožněny právě díky synapsím, které se neustále mění, rostou, zanikají a za určitých

podmínek rostou z neuronů jako houby po dešti a každá se mohou stát úložištěm pro novou informaci a vzpomínku.

[Ze školy si neodnášíme jen známky](#)

Školní prostředí je důležitým faktorem pro vytvoření sebepojetí. Po usazení do školních lavic hned záhy přichází neustálé porovnávání sebe sama a svého výkonu s ostatními. Snaha, čas a energie investovaná do učení se se začnou zjednodušovat do symbolu, který slouží jako rychlá, ale v mnoha ohledech nedostatečná a nepřesná informace o tom, co jsme se doopravdy naučili. Co hůře, vzniká představa, že známka určuje naši osobní hodnotu. Za výsledek to má nejen roztržštěnost třídního kolektivu, soutěživost, individualismus, ale i narušení přirozené potřeby navazovat vztahy a učit se navzájem.

Ze školy si odnášíme i způsob myšlení o světě, o vztazích a o sobě samotných. Vybavuje nás souborem nezamýšlených informací – vzorci chování a reakcemi na ně, názory, schopnosti obstat v kolektivu, principy rozložení moci, působení na tělo a psychický stav či způsoby řešení problémů. Jde o zákulisní fungování a klima školy, které na nás působí, tzv. skryté kurikulum. Všechny návyky, které si na základě pobytu ve školním hierarchickém prostředí odnášíme, skončením docházky nemizí. Zvnitřněné informace používáme v interakci s novými kolektivy a v dalších institucích, ať už jde o práci nebo návštěvu nemocnice či úřadu.

Videozáznam performativní přednášky **Jany Kapelové** *Paradox akvária* je analýzou tradiční koncepce vzdělávacího systému, který klade do souvislosti s pojetím práce, učení se pracovní etice a přizpůsobováním se hierarchické struktuře společnosti. Ptá se, do jaké míry a jakým způsobem se do naší osobnosti vtlačují negativní prvky výchovně-vzdělávacího systému a jaký má dosah na naše postoje nebo rozhodování se v dospělosti. Překonáním pasivní odevzdanosti či zaběhnutých myšlenkových pochodů, které se zdá být podstatným zdrojem transformace vzdělávání, je možné předejít budoucí frustraci z osobního nenaplnění (ve škole, v zaměstnání, společnosti, rodině...).

[Zpět k pyramidě potřeb](#)

Podle Maslowovy pyramidy je seberealizace závěrečným stádiem psychologického vývoje, ke kterému může dojít pouze, pokud jsou naplněny základní lidské potřeby. V návaznosti na tuto teorii se v současné době objevuje často skloňovaný wellbeing jako stav, ve kterém můžeme v podporujícím a podnětném prostředí plně rozvíjet svůj fyzický, kognitivní, emocionální, sociální a duchovní potenciál a žít spolu s ostatními plnohodnotný a spokojený život. Není žádným tajemstvím, že psychické problémy a nemoci se nevyhýbají ani dětem. Zařazení principů wellbeingu do škol je jedním z preventivních kroků pro zajištění harmonického průběhu školní docházky i následného života.

Prostřednictvím video-instalace *Kouzla nevyřčeného slibu* **Terezy Vinklárkové** vstupujeme do světa reflektujícího psychosomatické problémy jedince ve společnosti postavené na základech výkonnostního systému fungování. Autorka vychází ze své zkušenosti

vysokoškolského uměleckého studia se zdánlivými prvky nehierarchického prostředí, kterou přetavuje do univerzálně vypovídajícího sledu osobních událostí. Do jaké míry a jakým způsobem tělesná schránka zrcadlí traumata, emocionální prožitky a strachy? Přimlouvá se za návrat k naslouchání vlastnímu tělu, které je potřeba vyléčit z nemoci, fyzického i psychického oslabení zabraňující plné seberealizaci. Vyzývá k osvobození těla od tlaků nefunkčních modelů společnosti hlásající *musíš to vydržet* a vymanění se tak z nezdravých vztahů.

V haptických, o tělesnosti promlouvajících, reliéfech **Elišky Konečné** pak můžeme naléznout útěchu a zasoustředit se na rekapitulaci vlastních zkušeností a postojů k tématu vzdělávání a toho, jak se do nás otiskuje. *Fontána* nabízí pohled na jakési abstraktně pojaté fragmenty těla, nořící se do sebe nebo naopak usilující o vymanění se z vlastních hranic a získání aktivní hybné síly vně určených pravidel. V rámci *Zelené nádoby* pak můžeme uvažovat o těle jako úložišti všeho, co na něj působí, ovlivňuje ho, způsobuje zranění i uzdravuje.

K tématu je také možné přistoupit prostřednictvím poslechu audio-záznamů a příběhů jako dalších podnětných zdrojů doplňujících a rozšiřujících už tak komplikované, komplexní a mnoha emocemi protkané téma, jakým vzdělávání dozajista je. Největším smyslem a cílem vzdělávání je vychovávat schopné, otevřené a kriticky uvažující lidi, kteří budou připraveni čelit a pracovat s rychlými změnami, ať už klimatickými, společenskými či technologickými. Slovy Michaela Fullana, profesora z Torontské univerzity a odborníka na reformy vzdělávacích systémů, se vzdělávání musí stát aktérem celospolečenských změn, a proto nemůže zůstat stejné jako dřív.

Kořínky míří dolů, rostlinka stoupá vzhůru.

Pečujme o ni, nechme ji se kroutit a růst, měnit se, pohybovat se a snít.

Maro Kraus Hajrapetjan je jednou z iniciátorů a zakladatelek neziskového projektu **Zahálka • kulturní prostor v Teplicích**, kde připravuje program zaměřený na téma vzdělávání a výchovy a výtvarný program pro děti. Druhým rokem působí jako učitelka výtvarného oboru na ZUŠ Evy Randové v Ústí nad Labem. Se svými žáky se snaží rozvíjet dialogický způsob výuky a na společných setkáních, kromě výtvarné tvorby, diskutovat nad různými současnými tématy i osobními zkušenostmi z prostředí školy. V její praxi se tak snoubí dlouhodobý zájem o vzdělávání a výtvarné umění i tvorbu. Výstava *Kořínky míří dolů, rostlinka stoupá vzhůru* je tak do jisté míry motivovaná její snahou téma vzdělávání zkoumat z různých úhlů pohledů a hledat nové cesty, které by mohla uplatnit ve svém působení.
IG: @zahalkateplice / @vytvarkarka

+ tiráž do skládačky

Kořínky míří dolů, rostlinka stoupá vzhůru.

18. 3. – 31. 8. 2023

Vystavující: Eva Kořátková, Barbora Kleinhamplová, Jana Kapelová, Tereza Vinklárková,
Jana Kučerová, Eliška Konečná

Intervence ve foyer: Bronislava Orlická, Klaudie Hlavatá

Spolupráce: Futuropolis: škola emancipace, Re-set, Konsent

Autoři koncepce: Maro Kraus Hajrapetjan, Martina Johnová, Diana Mikulecká, Barbora
Kropáčková, Štefan Pecko

Kurátorka výstavy: Maro Kraus Hajrapetjan

Vzdělávací doprovodný program: Klára Vlachová, Angelika Králová, Kateřina Petrásková,
Olga Hochmanová, Anna Klinkáčková

Grafický design: Magdaléna Gurská

+ záhlaví z plakátu (= web, adresa, otevírací doba + loga)